

عوامل تأثیر گذار برافت تحصیلی

تهیه و تنظیم:

سوسن آقاسلطانی

سال تحصیلی 1403-1404

تعریف افت تحصیلی:

افت از نظر لغوی به معنی کمبود، کمی، کم و کاست و نقصان است. منظور از افت تحصیلی « کاهش عملکرد تحصیلی دانش آموز از سطح رضایت بخش به سطحی نامطلوب است. » همچنین افت در لغت به معنای ضایعات، ضایع کردن که بیشتر در نظر اقتصاددانان مطرح شده است. اما در بعضی از متون فارسی کلمه ترک تحصیل نیز معادل افت تحصیلی در نظر گرفته شده است. به عبارتی افت تحصیلی عبارت است از نزول از یک سطح بالاتر به سطح پایین تر در تحصیل و آموزش. افت تحصیلی به معنای دقیق آن، زمانی است که فاصله قابل توجهی بین توان و استعداد بالقوه و توان بالفعل فرد در فعالیتهای درسی و پیشرفت تحصیلی مشهود باشد. گرچه این تعریف می تواند همه کسانی را که به دنبال شکستهای پی در پی تحصیل، از پیشرفت و تحصیل عقب مانده و عمدتاً به اصطلاح تجدید یا مردود شده اند را در بر گیرد اما مفهوم افت تحصیلی صرفاً در رفوزگی و تجدیدی خلاصه نمی شود و می تواند شامل هر دانش آموز و دانشجویی شود که اکتسابهای آموزشی و پیشرفت دانشگاهی او کمتر از توان بالقوه و حد انتظار اوست. لذا بر اساس این تعریف دانش آموزان تیزهوش نیز ممکن است دچار افت تحصیلی و کم آموزی بشوند. لذا افت تحصیلی مسئله ای است عام و نسبی.

عوامل مؤثر بر افت تحصیلی و مردودی

علل گوناگونی، زمینه ساز افت تحصیلی و احياناً توقف در یک پایه تحصیلی می شوند. در کل نمی توان علل ثابتی را عامل موفقیت یا شکست تلقی کرد. اغلب محققان و صاحب نظران عوامل شکست تحصیلی را در دو طبقه درون سازمانی و برون سازمانی قرار می دهند. از عوامل بیرونی به تعدد زبان، نابرابری، امکانات آموزشی در شهر و روستا، محرومیت برخی از گروهها مثل غیربومیان، مهاجرین، دختران و محدودیتهای مالی کشورها، عوامل شخصی مانند هوش و استعداد، امور عاطفی و نتایج تحصیلی اشاره نموده و از عوامل درونی نظام آموزش و پرورش کیفیت معلمان، برنامه های آموزشی، تقویم و ساعت آموزشی را می توان نام برد.

در یک تقسیم بندی مشابه نیز می توان عوامل زیر را در افت تحصیلی
دخیل دانست:

۱ - علل داخلی که متوجه نظام آموزش و مدرسه می باشد

۲ - علل خارجی که خود به دو دسته تقسیم می شوند:

الف (علل اجتماعی و خانوادگی

ب (علل فردی

این دسته بندی دارای مرز مشخصی نیست و می توانند در یکدیگر تداخل داشته باشند، چرا که نظام آموزشی نمی تواند از اجتماع جدا باشد و خود متأثر از آن است. همچنین عوامل فردی بی تأثیر از اجتماع و خانواده نمی باشد. این دسته بندی فقط برای سهولت مطالعه و تحقیق می باشد که در زیر به تفصیل بیان می شود.

علل داخلی:

مدرسه به عنوان دومین کانون که در رشد و تحول کودک سهم بسزایی دارد می تواند نقش خود را به طور سازنده و یا بعضاً به شکل مخرب ایفا کند. اولین تجارب آموزشی و اجتماعی در محیط مدرسه یا کلاس درس، روابط با همسالان و مشکلات ناشی از نظام آموزشی با افت تحصیلی دانش آموزان در ارتباط هستند.

اعم علل آموزشی که باعث افت تحصیلی می شود عبارتند از:

۱ - نامتناسب بودن هدفها و محتوای برنامه ها با نیازها، استعداد و علاقه دانش آموزان: اگر فراگیران برنامه درسی را نامربوط تشخیص دهند و آنها را متناسب با اهداف خود ندانند آن گاه است که افت تحصیلی افزایش می یابد.

۲ - نامتناسب بودن روشها و امکانات آموزشی با محتوای برنامه ها: در نظام آموزشی ما روشهای تدریس و یادگیری بر اساس گوش دادن و بیان لفظی و حفظ مطالب درسی استوار است و تأکید بر روشهای غیرفعال است. در نتیجه ذوق و خلاقیت و ابتکار دانش آموزان نادیده گرفته می شود و انگیزه و علائق آنان برای آموختن از بین می رود و در نتیجه افت تحصیلی نمایان می شود.

۳ - نامتناسب بودن معلمان از نظر صلاحیت ها، شایستگی ها و تعداد با نیازهای برنامه: کمبود معلم مخصوصاً در کشورهای در حال توسعه به دلیل کاهش جاذبه برای شغل معلمی، یکی از دلایل شلوغی کلاسها و عدم توجه مناسب به پرورش و شکوفایی استعدادهای دانش آموزان می باشد که این امر باعث مردودی و یا ترک تحصیل آنان گردیده و یکی از عوامل افت تحصیلی است.

۴ - نامتناسب بودن مقررات و شرایط و فضای مدرسه و کلاس با نیازها و شرایط اجتماعی: مقرراتی که در اکثر مدارس حاکم است با وضعیت معلمان و دانش آموزان متناسب نیست و در این شرایط به استعدادها ، علائق و مشکلات دانش آموزان و تفاوت های فردی آنان توجهی نمی شود . در این شرایط تعلیم و تربیت تحمیل شده ، تهدید ، توبیخ جنبه رسمی به خود می گیرد و این خود باعث بی علائقی و عدم پرورش استعدادها شده و افت تحصیلی را به دنبال دارد.

۵ - نامتناسب بودن روش های ارزشیابی و سنجش یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان و تأکید زیاد بر امتحانات : تأکید زیاد بر نمرات امتحانی هدف های اصلی آموزش و پرورش را به مخاطره می اندازد و نمره به صورت هدف در می آید و به جای تأکید بر پرورش قدرت خلاقیت و ابتکار و جرأت و جسارت ، بر حفظ و ذخیره دانش های ساخته و پرداخته کنونی در ذهن تأکید می کند .

علل خارجی

خانواده و نقش آن بر افت تحصیلی

۱ - محرومیت فرهنگی

۲ - فقر و محرومیت اقتصادی

۳ - عوامل عاطفی و رفتاری خانواده

۴ - فقدان والدین

۵ - بی سواد والدین

۶ - تعداد اعضای خانواده

هر انسانی قسمت اعظم زندگی خود را در خانواده سپری می کند . خانواده به اولین گروه خویشاوندی یک کودک اطلاق می شود و نخستین پیوند میان کودک و محیط اطراف است . کودک در آنجا پندارهای اولیه درباره جهان خارج را فرا می گیرد . از لحاظ جسمی و ذهنی رشد و پرورش پیدا می کند . سخن گفتن و هنجارهای اساسی رفتار را یاد می گیرد و سرانجام نگرشها ، اخلاق و روحیاتش در خانواده شکل می گیرد و به عبارت دیگر اجتماعی می شود.

اعم عواملی که تحت عنوان عوامل اجتماعی - خانوادگی مطرح می

شود در ذیل ذکر می شود :

۱ - محرومیت فرهنگی: کودک دچار فقر فرهنگی ، کودکی است که از فقر زبانی ، تجربی ، شناختی و شخصیتی و دامنه وسیعی از نگرشها ، هنجارها و ارزشهای بدون معیار رنج می برد و با توجه به این موارد است که فرصتهای برابر آموزش ، شانس مساوی در برخورداری از تعلیم و تربیت را فراهم نمی کند . هر چه امکانات فرهنگی خانواده زیادتر باشد امکان رشد توانایی های هوشی کودکان زیادتر می شود و برعکس فقر محیط فرهنگی اثرات منفی بر رشد عقلی و شناختی کودکان دارد و در نتیجه موجبات افت تحصیلی را به وجود می آورد.

۲ - فقر و محرومیت اقتصادی: کودکانی که متعلق به خانواده هایی با پایگاه اقتصادی و اجتماعی فوق العاده پائین بوده و تماماً با فقر اقتصادی و فرهنگی مواجه اند ، از انگیزه تحصیلی بسیار پائین برخوردارند . از سوی دیگر در کنار فقر فرهنگی و محرومیت های محیطی ، شرایط اقتصادی - اجتماعی حاکم بر جامعه نیز در چگونگی تبلور انگیزه های رشد و پیشرفت یا افت تحصیلی دانش آموزان نقش بسزایی دارد .

۳ - عوامل عاطفی و رفتاری خانواده: رفتار والدین با یکدیگر و تعامل آنها با کودک و به طور کلی جو عاطفی خانواده به عنوان یکی از مهمترین عوامل مؤثر در رفتار و سازگاری کودک به شمار می رود . پذیرش یا طرد کودک از جانب والدین و رابطه فرزندان با یکدیگر ، بهداشت روانی کودک را تحت تأثیر قرار می دهد . کودکی که در خانواده احساس تبعیض و طردشدگی و ناامنی می کند ممکن است از نظر بهداشت روانی مورد تهدید قرار گیرد . و این امر ، به تدریج باعث می شود که کودکان انگیزه یادگیری را از دست بدهند و اکثر آنها به گروه مردودشدگان و شکست خوردگان تحصیلی می پیوندند.

۴ - فقدان والدین : نبودن پدر یا مادر یا هر دو ، اختلافات خانوادگی ، جدایی والدین از یکدیگر در خانواده ، باعث می شوند شرایط امنیت روانی و عاطفی به شدت کاهش یابد و باعث افت تحصیلی شود.

۵ - بی سواد والدین: بی سواد والدین موجب عدم درک وظایف مدرسه ، برنامه های آن و تداوم حضور مرتب دانش آموز در مدرسه می گردد و مشکلاتی برای تحصیل دانش آموز و کار مدرسه فراهم می کند . همچنین از نظر ناتوانی در کمک فکری و عملی به امور برنامه درسی دانش آموزان در منزل ، از پیشرفت تحصیلی فرزندان آنان می کاهد.

۶ - تعداد اعضای خانواده : تحقیقات نشان می دهد مجموع تعداد خواهران و برادران در گروهی که دارای افت تحصیلی هستند بیشتر است . زیرا هر خانواده مقدار محدودی از منابع از قبیل پول ، غذا ، فضای زندگی ، رسیدگی و توجه والدین ، کنترل فرزندان و ... را دارد که هر چه تعداد اعضای خانواده بیشتر باشد تعداد متوسط منابع برای هر کودک کمتر می شود.

علل فردی

۱ - هوش: بدون شک یکی از عوامل مهم افت تحصیلی کمبود هوش و توانایی ذهنی است .

۲ - انگیزش: روانشناسان در پژوهشها دریافته اند که نقش انگیزش در مسائل یادگیری و پیشرفتهای تحصیلی خیلی مؤثر تر از درجه هوش شاگردان است .

۳ - توجه: برای یادگیری و به خاطر سپردن هر مطلبی اولین شرط توجه به آن است بدیهی است اگر دانش آموز از هوش بالایی برخوردار باشد ولی به مطلب توجه نکند ، نمیتواند آن را فرا گیرد.

۴ - آشفتگیهای عاطفی و هیجانی: مشکلات عاطفی و هیجانی دانش آموزان در مقاطع مختلف رشد می تواند باعث افت تحصیلی آنان شود که مهمترین آنها را به اختصار توضیح می دهیم .

۶ - نارسائیهای جسمانی

۷ - مشکلات رفتاری